

Формиране на способностите на децата от предучилищна възраст в творческите дейности

Рени Христова

Проблемът за способностите и творчеството е вълнувал и продължава да вълнува психолозите и педагозите. Интересът към тях се поддържа поради това, че те разкриват индивидуалността на човека и откриват възможностите за развитие, а от развитието на личността зависи и развитието на способностите. „И колкото по-добре са развити способностите, толкова по-богата е личността.“ (13, 7).

Още Я. А. Коменски се опитва да направи класификация на способностите и макар и неиздържана, в нея откриваме основната идея на великия педагог, че и при недостиг на дарби може да се помогне само, докато децата са малки. В тази идея на Я. А. Коменски виждаме пътищата за развитие на способностите чрез подходящи методи на въздействие и то още в най-ранна детска възраст. Последователите на Я. А. Коменски – Дж. Лок, Й. Х. Песталоци виждат твърде много въз-

можности във възпитанието на развитие на способностите.

Актуалността на проблема за способностите и ролята на творческите дейности за тяхното развитие е продиктувано от налагащия се принцип за хуманизация на възпитанието в детската градина. Като поставя личностната позиция на детето в процеса на общуване, този принцип изисква организиране на такава среда, която да създава условия за развитие на заложите. Предучилищната възраст е период на сензитивното развитие на всички онези предпоставки за дейност, които в следващите периоди ще се развиват. Ранното откриване на заложите води до ранно развитие на способностите. Закъснението с дни при откриването се измерва с години през следващите периоди. Предучилищната възраст е възрастта на впечатленията, но когато тези впечатления са целенасочени, придобити в системност, могат да бъдат обобщени в понятия и да стимулират формирането на способностите.

Тезата на изследването е: системното и организирано овла-

дените впечатления, знания и умения са предпоставка за формиране на способностите, но най-добре те се изявяват в дейността по избор, като синтез на всички творчески дейности в детската градина.

Целта е теоретично да се изяснят общите и специфични характеристики на творческите игри и дейността по избор, чрез които се създават оптимални условия за изява на детските способности.

Целта и тезата на проучването доказваме с решението на следните задачи:

1. Изясняване типичните особености на способностите в предучилищна възраст.

2. Проследяване характерните черти на детското творчество и способностите, които се проявяват в него.

3. Изясняване ролята на педагога при организиране на дейността по избор и стимулиране на творческите способности на децата.

1. Проблемът за способностите

1. 1. Същност на способностите. Особенности в предучилищната възраст.

В задълбочените проучвания на С. Л. Рубинщайн, Б. М. Теплов, А. Н. Леонтьев откриваме общ подход, при който развитието на способностите се разглежда в единство с дейността. Б. М. Теплов пише: „Работата не е в това,

че способностите се проявяват в дейността, а в това, че способностите се създават в тази дейност.“ (15, 15). А. Н. Леонтьев доразвива това твърдение, като уточнява и процеса на формиране на способностите и зависимостта им от дейността. По този повод той отбелязва: „Психичните свойства и особености на хората не са непосредствено вродени, те винаги се формират в процеса на развитието и възпитанието на човека“ (6, 35). Налага се становището, че способностите са индивидуални психически образувания, които се проявяват и са предпоставка за всяка конкретна дейност и не бива да се свеждат до знанията и навиците, които са изградени у човека. В. А. Крутецки изказва следното становище: „... способностите се изразяват и формират в конкретната дейност и вън от тази дейност не съществуват“ (4, 11). Не бихме могли да се съгласим с това твърдение, че способностите се проявяват само в конкретната дейност. То е особено неприемливо за същността и организацията на дейностите в предучилищна възраст, където между всяка дейност съществува взаимна връзка и възпитателният процес така трябва да бъде организиран, че предходната дейност да създава условия за прояви на способностите в следващата, а придобитите умения да могат да се приложат при други обстоятелства. В тази връзка по-убедително звучи определе-

нието на К. К. Платонов, който в понятието способност включва „такава същност („структура“) от достатъчно устойчиви, макар и, разбира се, изменящи се индивидуални особености на личността, които определят успешността на обучението за дадена дейност, за нейното изпълнение и за усъвършенстването в нея“ (10, 41). В това определение прозира основната същност на способностите като индивидуални особености на личността и в същото време тяхната изменчивост, без да бъдат ограничени в рамките на дейността. Най-разширено и точно определение за способностите дава Г. Пиръов: „В определението за способностите трябва да се включат следните положения: а) способностите за индивидуално-психически особености на човека, които се формират на основата на определени наследствени и вродени предпоставки, се развиват в онтогенезиса; б) те са достатъчно устойчиви особености на личността, но се отличават с пластичен и динамичен характер в зависимост от дейността на човека и образователните му възможности; в) всяка способност е сложна структурна система, в която се включват както интелектуални, така и други личностни особености; г) всяка способност е условие за успешно извършване на определена дейност, но същевременно именно в нея тя се развива и усъвършенства“ (13, 36–37).

Тези типични характеристики на способностите показват, че те се намират в пряка зависимост от усвоените и наличните знания и умения. В какво се изразява връзката между способностите и уменията, способностите и знанията? По-бързото и лесно овладяване на знанията в определена област показва наличие на определени заложби, а може би и способности за нея. Без да отъждествяваме понятията знания и способности, умения и способности не бива да отричаме тяхното единство. По-лесното усвояване на знания и умения, от една страна, показва наличието на вече формирани способности, а от друга, в процеса на усвояването на знания и умения постепенно се формират и развиват и съответни способности.

Зависимостта между способностите, знанията и уменията особено ярко проличава в предучилищна възраст. Ако във възрастта на желанията и любознателността разчитаме на личностна инициатива и предпоставки за развитие, то рискуваме да изпуснем най-плодотворното време за формиране на способностите. Биха ли се развили художествените способности у едно дете, ако то не владее изразните средства на изобразителното изкуство или би ли могло да търси красивото и да го пресъздава, без да знае какво е това красиво? В процеса на всяка дейност се създават предпоставки

за развитие на конкретни, свързани с дейността способности, но тази дейност трябва да бъде организирана и в нея да се създават условия за овладяване на знания и умения. От друга страна, вече формираните способности позволяват овладяване на нови знания, а те от своя страна усъвършенстват способностите. Ако детето знае, че от петното могат да се получат различни фигури, то развива способността си да рисува и да използва тези способности и в други дейности. Разнообразните и усъвършенствани умения създават възможност за формиране на нови способности. И макар през първите години на детството знанията и уменията да са на доста ниско ниво, благодарение на тях се създават предпоставки за формиране на способностите. „Натрупването на знания, формирането на умения и изграждането на навици развива определени психически компоненти, на основата на които се структурират способностите“ (13, 86).

1. 2. Класификация на способностите

Съществуват различни опити и подходи при класифициране на способностите. От всички съществуващи най-рационална се оказва класификацията въз основа на видовете дейности. Установено е разделяне на способностите на общи и специални. Общите са предпоставка за извършване на

няколко или повече от една дейности, а специалните само в една конкретна дейност. Но не бихме могли да разглеждаме общите и специалните способности независимо едни от други, защото в общите откриваме някои психични елементи на специалните, а за развитието на специалните са необходими общи способности. Разликата е в състава на общите, в които хармонично се съчетават повече компоненти и чрез тях човек по-лесно се пренастройва от една дейност в друга. Развитието на общите способности оказва положително влияние само тогава, когато се развиват специалните способности, защото ако липсва това единство то не биха се формирали конкретни способности за дадена дейност, което лишава общите от богатството на специалните компоненти. „Общата надареност и специалната надареност са единство, каквото всъщност са цялото и частите му. Специалната надареност е система, в която може напълно да се изразява общата надареност, а общата надареност е онова цяло, което може да се развива, като се опира на системата от специални способности“ (3, 24).

Организацията на възпитателния процес в предучилищна възраст изисква да се стимулират общите способности, което улеснява пренасочването и преминаването на детето от дейност в дейност. Една от задачите на въз-

питателната работа в детската градина е да се създадат условия за формиране на общите интелектуални способности (умение да възприеме и разбере задачата; да използва практически действия и подходящи знания за нейното решаване; умение да разбере и точно да изпълни указанията на учителя; да си постави проста познавателна задача и да я реши) и общи художествени способности (да възприема красивото; да се вълнува и откликва емоционално; правилно да оценява красотата и да се стреми към опознаване и създаване на красивото). Въз основа на тези общи способности трябва да се развиват специалните (художествени, музикални, словесно-съчинителски). Богатството на специалните позволява на детето да ги използва на по-високо ниво на обобщеност. Там където художествените способности не могат да изразят напълно замисъла на помощ идват словесните. Единодействието на общите и специалните способности води до обогатяването на едните и е предпоставка за развитието на другите.

От графичното изобразяване се вижда зависимостта и обратимостта между общите и специалните способности.

2. Характеристика на детското творчество

Способностите са предпоставка за развитие и изява на творчеството. Обикновено творчеството се определя по два признака. Продуктът, независимо дали е материален или идеален, трябва да е нов, неизвестен до този момент и да представлява обществена ценност. Ако приложим тези два критерия към продуктите на детското творчество, то не бихме могли да ги определим като творчески. Но в педагогическата и психологическата литература удачно се употребява терминът „детско творчество“, което според Н. А. Ветлугина е „преимущество за децата от горна предучилищна възраст. На ранните етапи (2–3 години) възникват предпоставки за продуктивно творчество“ (18, 34). Чрез въвеждането на това понятие се изясняват границите и критериите за детското творчество, т. е. новото е за самото дете, а в този нов похват или нов предмет възрастните откриват нещо ново в личността на детето – наличие на интелектуално, волево или емоционално качество или закономерност на психичен процес или състояние.

Като имаме пред вид спецификата на детското творчество,

откриваме редица творчески характеристики и в игровата дейност. В нея се създават добри предпоставки за изява на способностите и творчеството на детето.

В играта то не е ограничено от получаването на конкретен резултат и средства за постигането му. Там, където играчките и въображаемите предмети не са достатъчни за реализиране на игровия замисъл, на помощ идват въображението и словото. Играта има и други предимства, които я правят предпочитана от децата – те не са задължени да спазват логиката на игровия процес, което е задължително за учебния и трудовия; отделните операции могат да бъдат съкратени или обобщени, а изразните средства да бъдат заместени с въображени.

В творческите игри децата претворяват наблюдаваните обекти от заобикалящата ги действителност, в които откриваме елементи на подражание. Дори и в самото подражание има нещо ново, а пътят на творчеството минава през репродуктирането. В играта детето претворява преживяните впечатления и изобразява нова действителност, която да отговаря на неговите желания и потребности. Дори и да комбинира минал опит и преживявания, комбинацията на тези преживявания е субективно ново, а не просто възпроизвеждане на онова, което детето е наблюдавало. Възможността и умението да комбинира поз-

нати неща и да ги използва в нови ситуации, е една от характеристиките на общите способности, които са предпоставка за творческа изява на детската личност.

Друга предпоставка за проява на творчество в играта е самостоятелността и свободата на децата. Светът, създаден от тях, дори и по подобие на възрастните е ново за тях, защото сами ръководят и осъществяват игровите си идеи. Чрез игровите действия децата удовлетворяват активния си стремеж да влязат в света на възрастните, да бъдат като тях. За разрешаване на това противоречие спомагат реалността и фантазността, които присъстват в играта. Играният замисъл и игровото действие не се нарушават, когато реалните предмети и ситуации се заместват от въображени, напротив условността помага на детето да реши творческата задача.

В играта като водеща дейност се „формират и преустройват отделните психични процеси“ (6, 507). В творческите игри се създават оптимални условия за развитие на мисленето и въображението, като два взаимосвързани процеса. Обобщеното претворяване на впечатленията предоставя възможност за синтез и обобщаване в мисловен план, а чрез въображението децата допълват развитието на сюжета. Проявата на мисленето се намира в пряка зависимост от детската възраст –

нагледно-действиен характер отстъпва място на нагледно-образния, а овладяването на речта допълва вербално мисловната дейност.

Подобни процеси се наблюдават и във формирането на въображението. Пасивният характер на въображението, характерен за ранната предучилищна възраст, отстъпва място на творческото въображение в предучилищна възраст. Богатството на това въображение се определя не толкова от възможността за комбинативност на впечатленията и знанията, колкото от освободеността на известното и неизвестното, от реалното и фантазното. Тези характеристики са основание детското въображение да изглежда по-богато от въображението на възрастния, но това е само външната, нетипичната, видимата страна. „... Дейността на въображението зависи от опита, от потребностите и от интересите, изразяващи тези потребности, то зависи от комбинаторната способност и от упражняването на тази дейност, от възплъщаване на продуктите на въображението в материална форма; зависи от техническите умения и от традициите, т. е. от онези образи на творчеството, които влияят върху човека“ (2, 40).

Позволихме си подробно да цитираме условията, от които зависи проявата на въображението, за да сравним доколко те са налице у детето и у възрастния. Неоспорим факт е, че по богатство на

знанията и уменията, от които зависи реализирането на творческия замисъл и по комбинативни способности, детето отстъпва на възможностите на възрастния. „Обаче, не само материалът, от който строи въображението, е по-беден у детето, отколкото у възрастния, но и характерът на комбинациите, които се присъединяват към този материал, тяхното качество и разнообразие значително отстъпват на комбинациите на възрастния“ (2, 46 – 47).

За да се формира въображението, като сложен психичен процес, зависи от по-елементарните психични сензорни процеси. То има за основа възприятията и представите, анализирани и синтезирани чрез мисловната дейност. В предучилищна възраст се формират такива способности като умение да се видят най-съществените качества на предметите и явленията. Имайки предвид тези особености, можем да опровергаем богатството на детското въображение. Видимо е така, защото детето, за разлика от възрастния, е освободено от рамките на знанието, от реалността и в това се изразява предимството на въображението на детето – разкрепостеност и независимост.

В игрите особено ясно проличава връзката между въображението и мисленето. Потенциални възможности за развитието на тези два психични процеса и проява на общите способности се създа-

ват в игровото действие (Л. С. Виготски). Въображаемата ситуация, която се поражда от игровото действие, заедно с неговия обобщен характер, довежда до постепенен преход от реално действие в действие в зоната на мисловното и въображаемото поле.

Играта съдейства за развитието на паметта, мисленето и въображението и има съществено значение за обобщаване на личния и организирано придобит опит на детето, оттук и за формиране на някои интелектуални способности.

3. Характерни особености на творческите игри в дейността по избор

3. 1. Общи черти

Дейността по избор и творческите игри трябва да имат приоритет спрямо другите дейности, с които се занимават децата в детската градина. Основанията за това са продиктувани от редица общи черти, които са типични и за дейността по избор, и за творческите игри, от една страна, и от друга – възможностите, които и двете дейности предоставят за изява на детските способности. Детето играе, защото това е неговата възрастова потребност, но без богатите впечатления и знания за различни професии и познаване особеностите на житейската среда, неговата игра би била бедна и еднообразна. За да се развива тя, децата трябва да имат редица

умения: умение да се съсредоточават върху сюжета и съдържанието на играта, да проявяват съобразителност при избора на играчките: настойчивост за постигане на резултат, дори той да е сферата на въображението. Тези общи способности са необходими на детето и в дейността по избор, за да му носи удовлетворение от постигнатия резултат. Детето изпълзва самостоятелно творческите игри и дейността по избор, макар и придобити в други дейности.

Една от общите за двете дейности черти е техният творчески характер. И за сюжетно-ролевата игра, и за дейността по избор е характерен синкретизъм, т. е. липсва ясно разграничаване между отделните жанрове изкуство, които се обединяват от децата за по-пълното реализиране на идеята и замисъла. И в играта-драматизация и в конструктивната игра, и в музикалната, и в изобразителната дейност, детето често използва словото, за да доразвие замисъла на играта и мотивира изобразеното в рисунката или рисува и моделира реквизит за игрите. „Този синкретизъм свидетелства за онзи общ корен, от който са се разединили всички отделни видове детско изкуство. Този общ корен е играта на детето, която служи като подготвителна степен на неговото художествено творчество“ (2, 96). В творческите игри детето в нов план комбинира и пресструктурира своите впечатления. И

в дейността по избор знанията и уменията се използват на ново по-различно ниво, от нивото на тяхното придобиване. Проявяват се интелектуалните способности за асоциативност и дисоциативност, аналитичност и синтетичност, комбинативност.

Друга обща черта е самостоятелността на детето. И в творческите игри, и в дейността по избор детето в самото начало има възможност да направи своя самостоятелен избор – да избере вида игра – сюжетно-ролева, конструктивна или игра-драматизация, в дейността по избор то може да избира различните дейности – изобразителна, музикална, словесна, конструктивна, двигателна или интелектуални. Самостоятелност е налице и при осъществяване на творческия процес – избиране на средствата и подходящото им комбиниране за реализиране на творческия или игрови замисъл. Непринуденото преминаване от творческата игра към дейност по избор поддържа самостоятелността на детето и създава възможност за пренасяне от света на въображаемото, в света на реалната творческа дейност. Още повече, че понякога в сюжетно-ролевата игра се включват играта-драматизация и конструктивната игра, което разширява възможностите за взаимодействие между партньорите и разнообразява съдържанието.

„В една особеност на детското творчество намираме следи-

те на играта, от която то произхожда. Детето рядко работи над своето произведение дълго, в голяма част то го сътворява на един дъх. В дадения случай творчеството напомня детска игра, която възниква от някаква остра потребност и довежда най-често бързо и окончателно до уталожване на чувството, обхванало детето“ (2, 97). В дейността по избор етапите на творческия процес се сливат в едно – липсва отделно предварително поставяне и обмисляне на целта, планиране на средствата, варианти за постигане на конкретен резултат. Тези компоненти на творчеството се осъществяват в единство. Това е характерно и за играта. Общото за дейността по избор и играта е удовлетворяване на насъщната детска потребност за творчество и спонтанно възникналото чувство.

Друга обща особеност е свободата на детето за избор на дейността и различните начини за реализиране на замисъла и резултата. Но тази свобода и при творческите игри, и при дейността по избор зависи от познанията на уменията на децата, от степента на развитие на психичните процеси. А общия корен са представите, понятията, уменията, получени в организирания и ръководен от възрастните възпитателен процес.

3. 2. Специфични особености на творческите игри и дейността по избор

Освен общите черти дейността по

избор и творческите игри имат свои специфични характеристики. В дейността по избор детето има повече възможности за избор на любима и желана дейност: разнообразна изобразителна дейност, музикална, ръчно-техническа, физическа и интелектуална дейност. По-богати са вариантите за комбиниране, допълване и смяна на дейностите и партньорите. Дейността по избор позволява да се включат детските изделия от продуктивните дейности в игрите. Например децата изработиха от царевична шума различни играчки, с които обзаведеха магазинателите, подобен на наблюдавания на „Самоводската чаршия“, а майките, тръгнали на разходка с количките, се отбиваха и купуваха играчки за куклите си. По този начин дейността по избор допринася за обогатяване съдържанието, сюжета и ролите на играта.

При дейността по избор присъства неограничена свобода за преминаване от дейност в дейност, от желание в желание, от интерес в интерес. Дали това разнообразие и тази свобода не ограничават формирането на устойчив интерес и не противоречат ли на възпитателните задачи? Основната цел в детската градина трябва да бъде осигуряване на емоционален комфорт на всяко дете. Смяната и изборът на различни дейности доставя емоционална удовлетвореност, а редуването на дейностите възпитава устойчивост

на вниманието. Задържането в една дейност се отразява отрицателно върху разностранността на детските способности.

В игровата дейност детето трябва да задържи вниманието си върху ролята, която е поело, за да осъществи игровия замисъл. Липсата на точно регламентирани изисквания към резултата и комбинирането на знания и умения от различни области осигуряват сигурност и на плахите деца.

Непосредственото преминаване от игра към дейност по избор осигурява още по-големи възможности за общуване между децата. Знанията и уменията, придобити в организирания педагогически процес, могат непринудено да се включат в самостоятелната дейност на децата. Естественният преход от игра към дейност допринася за практическото реализиране на принципа за единство на дейностите при възпитанието на детето от предучилищна възраст. „Изявата на детското творчество изисква различни стилове на ръководене на дейността в общата структура на педагогическия процес, без да се нарушава неговото единство за целенасочено цялостно формиране на детската личност“ (9, 11).

4. Педагогът и ролята му в дейността по избор

Приехме тезата, че представите, понятията и уменията на детето подпомагат формирането и изява-

та на неговите способности. И то само тези знания и умения, придобити под ръководството на педагога, с конкретно поставена цел. „... Трябва да се направи такава организация, че те (децата – б. м.) всеки ден да разберат колко са научили. Можем да работим с децата, поставяйки си ежедневни цели – всеки ден трябва да се постигне една определена цел. По този начин обратната информация много лесно идва до детето и в края на деня то знае дали е постигната поставената за изпълнение цел“ (14, 92).

Педагогът така трябва да организира работата си с децата, че те да знаят и осъзнават целите, които решават през деня и резултатите, които трябва да постигнат. Постигането на целта ги прави самостоятелни и осигурява възможност за развитие на общите им способности. Чрез дейността по избор детето може „да провери“ своите знания, а педагогът да установи формираните способности. Поставянето и постигането на ежедневни цели влияе върху цялостното развитие на детската личност – интелектуално, емоционално, физическо и нравствено.

Ценността на детското творчество, както отбелязахме, не е толкова в самия продукт, а да предизвика и създаде интерес към определен вид дейност и желание у детето да се включи в нея и да я изпълнява. Затова Н. А. Ветлугина, когато посочва етапите на ху-

дожественото творчество, определя ролята на педагога по следния начин: „На първия етап ролята на педагога се заключава в организиране на тези жизнени наблюдения, които влияят на детското творчество“ (18, 4).

Първото условие за развитие на детското творчество, като съдържание на дейността по избор, е богатството от впечатления, умения и знания, а ролята на педагога е да организира пълнота и смисленост на възприятията, общата сензорна чувствителност, съотнасяне към определени еталони, запомняне на новото. В този първи етап на познанието трябва да се създават такива ситуации, в които да се провокират творческите процеси у детето – мислене и въображение.

Условие за развитие на дейността по избор е поддържането на интереса към наблюдаваните обекти и явления, който трябва да се запази и в етапа на обогатяване и обобщаване на знанията и уменията. Тук учителят трябва да даде приоритет на техническите средства и средствата на художествената литература (приказки, разкази, легенди, поговорки, пословици, гатанки), на присъствието на творчески елемент – детето самостоятелно да реши проблемната задача, използвайки знанията и уменията си. По този начин се получава и обратна информация за формираните способности.

В организирания възпитате-

лен процес у децата се развиват и сложни способности за интелектуална дейност – умение за установяване на различие и сходство; умение за класификация, за обобщение; развитие на мисловните операции, анализ, синтез, сравнение; емоционални – изпитване на естетически чувства при съприкосновение с природата и изкуството; стремеж да създават тази красота в собствените си творби. „Общата система на когнитивни процеси, които обуславят развитието на творческите способности, отделя едно звено, което се смята за централно – това е възможността за обобщения“ (7, 39). Тази възможност трябва да бъде стимулирана от педагога, като създава условия на детето да прави собствени изводи и обобщения. Способността за обобщение позволява на детето да комбинира впечатленията и познанията си, да използва уменията си и да създава свои творчески продукти.

Връзката, която съществува между обучението и дейността по избор, е обратима – чрез обучението децата получават впечатления и знания, а в дейността по избор придобитият опит се изразява на ново по-високо равнище. Тази зависимост откриваме и между обучението и играта. Самите игри възникват въз основа на впечатленията и контактите с възрастните, но в играта тези впечатления се претворяват обобщено.

Степента на самостоятел-

ност и самоорганизираност на децата се определя от степента на развитие на познавателните процеси. Въпреки, че степента на самоорганизираност в предучилищна възраст е елементарна, тя намира израз и в игровата, и в дейността по избор, но зависи от условията, които педагогът е създал в учебната дейност, за нейното формиране. По-богатият опит и по-високото умствено развитие на децата съдействат за развитие на по-бързата самоорганизация и в дейността по избор.

В учебната дейност, наред със самостоятелността и самоорганизираността, се формира и такова качество като дисциплинираността. Без наличието на това качество детето трудно би могло да съсредоточи вниманието си върху конкретното занимание и да реализира замисъла, чрез получаване на резултат. Изборът на темата, конкретизирането на замисъла и постигането на резултата, макар и условно, съдействат за формирането на дисциплинираност. Но педагогът в никакъв случай не бива да действа от позицията на ръководител, а така да организира условията, че те да стимулират това качество. „Ние се надяваме, че детето ще развие в себе си самодисциплина, а не учителят да бъде този, който дисциплинира детето: внимавам, защото желая да внимавам; уча, защото желая да уча; творя, защото желая да творя“ (14, 92).

В трудовата дейност, която се обособява като самостоятелна в живота на 5–6–7-годишното дете, също се овладяват определени умения, които децата самостоятелно използват в дейността по избор. Чрез конструктивно-техническата дейност и ръчно-техническия труд, които са конкретни видове труд в детската градина, децата овладяват умения за работа с разнообразни материали, за тяхното комбинирание и настойчиво преследване на резултат. Ролята на педагога се състои в това – мотивирано да се постави задачата пред децата, така че тази мотивация да създаде желание и стремеж, усилие за постигане на определен резултат. Задачата на учителя е децата да овладеят общотрудови умения: да разбере трудовия замисъл; да вземе решение как да реализира трудовия замисъл, да организира работното си място. Вече усвоени в трудовата дейност, децата ще ги приложат в дейността по избор. В организираната трудова дейност детето разбира смисъла на своя труд, изпитва удоволствие, че е доставило радост на любимото животно, на по-малкото приятелче. В дейността по избор тази външна мотивация се интериоризира, детето пристъпва към конкретна дейност, водено от потребност да задоволи личното си желание, което в горна предучилищна възраст може да бъде мотивирано: подарък за някого или играчка за иг-

рата. Овладените умения за действие с различни материали, изборно се използват за решаване на самостоятелно поставения замисъл.

И тук съществува обратна зависимост. Затвърдените в дейността по избор операции и действия с различен материал, детето използва по-уверено и самостоятелно, когато поставените от педагога нови задачи в трудовата дейност изискват познати умения и знания.

Когато се поставя въпросът за ръководство на дейността по избор много често се изтъква становището, че щом е творческа, то тя не се нуждае от ръководство. Като се придържаме към нашата теза, ние не можем да приемем това крайно становище. Но поставяме въпроса, в какво се изразява ръководството на педагога, след като творческият процес е субективен и никой не бива да нарушава тази субективна характеристика. Ръководството се простира до началото на творческия процес. Педагогът е длъжен да осигури разнообразни и обобщени впечатления, достатъчно системни и конкретни знания, разнообразни умения за различна дейност, за да може детето самостоятелно да ги използва в желаната дейност. Той трябва в единство да дава учебни и трудови знания и да формира умения за учебна и трудова дейност.

Друга страна на косвеното ръководство е организирането на

обстановката. Богатството на материалната база изисква на подходящи места в занималнята да има достатъчно разнообразни материали и играчки, необходими на децата за различните дейности. Това изискване определя и богатството на кътовете за дейност. Условие за стимулиране на детската самостоятелност у децата е и многофункционалността на мебелите и използването на модули за обособяване на кътове, плод на детското въображение. Едновременно с достъпността на материалите обстановката трябва така да бъде организирана, че да създава възможност за общуване между децата, работещи в различните кътове, да могат да ги променят в пространството. Възможността за самостоятелна организация и промяна на обстановката стимулира развитието на организаторските способности у децата.

Ръководството включва насочването и организирането на децата за дейност. При 4-5-годишните, които все още нямат изградени умения за самостоятелност, идеята идва от учителя. Най-удачно е да се използват нагледни средства (картини, диапозитиви, диафилми) и словесни средства (приказки, разкази, гатанки), музикални произведения. При 6-7-годишните инициативата е изцяло от децата – те организират кътовете, тяхна е идеята за произведенията, които ще изработят, как да ги използват в игрите си.

В направеното проучване с особена яркост се откри интересът на децата към темата „Моят роден град“, с подтемите „Историята на моя роден град“ и „Занаятите в родния ми град“. Интересът към темите поддържахме като обогатявахме представите и знанията на децата с разкази, легенди и фотоси за историческото минало и овладяване на умения за работа с глина, царевична шума, темперни бои. Наличните знания и умения децата използват в дейността по избор, като всеки ден обогатяват с нещо ново съдържанието ѝ.

Най-важна страна от ръководството на педагога в дейността по избор е така да организира дейността, че да предизвика интерес и желание у децата чрез използване на емоционални средства за стимулиране на детската самостоятелност и инициатива. „В края на краищата всичко зависи от това, как ние включваме детето в някакъв вид дейност – ще го принуждаваме да извърши едно или друго, или пък постепенно ще го приобщаваме към някакъв вид дейност... Несъщното дете не е в състояние да прояви своите творчески заложби, дете, което е огорчено, дете, което плаче, не може в същото време да пее и да танцува, да рисува. Поради това хуманността представлява основа за проява на съществуващите заложби на детето“ (1, 22).

В тази мисъл е синтезирана

ролята на емоциите и подхода на педагога за изява на детските способности. И при възрастния, и при детето емоционалният дискомфорт затормозява изявата на творческите способности.

Въз основа на казаното можем да направим следните изводи:

1. Непринуденото преминаване от творческите игри към дейност по избор предоставя на децата по-богати възможности за творчество, самостоятелност, свобода на избор на дейността и създава по-добри условия за общуване помежду им.

2. Богатството на съдържа-

нието на дейността по избор, творческите игри и изявата на творческите способности зависят от разнообразните впечатления, дълбочината и обобщеността на знанията, комбинативността на уменията.

3. Ръководството на педагога се изразява в целенасоченото и системно организиране на впечатленията, знанията, уменията, организацията на материалната среда, така че да стимулира желанието у детето за творчество.

4. Творческите способности могат да се проявят, когато възпитателният процес е подчинен на принципа за хуманност.

ЛИТЕРАТУРА

1. Амонашвили, Ш. А. Здравствуйте дети. М., 1988.
2. Виготски, Л. С. Въображение и творчество. С., 1982.
3. Здравчев, Л., Ив. Паспаланов. Сб. Как се създават таланти? С., 1985.
4. Крутецки, В. А. Вопросы психологии. 1970, 11.
5. Леонтьев, А. Н. Вопросы психологии. 1955, № 11.
6. Леонтьев, А. Н. Проблемы развития психики. М., 1974.
7. Матюшкина, М. Сб. Как се създават таланти? С., 1985.
8. Петрова, Е. Интегративни функции на играта в педагогическия процес. С., 1986.
9. Петрова, Е. Педагогически условия за детско творчество. Сб. материали от научно-практическа конференция. В. Търново, 1992.
10. Платонов, К. К. Проблемы способностей. М., 1972.
11. Пирьов, Г. Детство и творчество. С., 1974.
12. Пирьов, Г. Детска психология. С., 1971.
13. Пирьов, Г. и Тр. Трифонов. Способности и развитие. С., 1980.

14. С и с к, Д. Сб. Как се създават таланти? С., 1985.
15. Т е п л о в, Б. М. Проблемы индивидуальных различий. М., № 961.
16. Т р и ф о н о в, Т. Обща психология, 1992.
17. Т р и ф о н о в, Т. Способности. Благоевград, 1984.
18. Художественное творчество и ребенок. Под. ред. Н. А. Ветлугиной, М., 1974.
19. Ш е й т а н о в а, Ц., С т. А л е к с и е в а, Е м. Н и к о л о в а. Естетическото възпитание в детската градина, С., 1987.

FORMING OF THE ABILITIES OF THE CHILDREN UNDER SCHOOL AGE IN CREATIVE ACTIVITIES (resume)

The actuality of the problem about abilities and the role of creative activities for their development is prompted by principle about humanistic upbringing in the kindergarten; the point of the principle is to accentuate the personal position of the child in the process of education. It requires to be organized such conditions which will give opportunities for growth of the children's gifts. The under school age is a period for sensuous development periods. The early discovery of the gifts leads to early development of the abilities - it's well-known regularity. The under school age is age of impressions but when those impressions are purposeful and acquire in system, they can be generalized in concepts and will stimulate the forming of the abilities.

The thesis of the research is: to master the impression knowledge and skills in system and in organized manner is a prerequisite for the forming of the abilities, but they express in the activity over choice the best, which is like synthesis of all creative activities in the kindergarten.

The purpose is to be explained the general and specific characterization of the creative plays and activity over choice, which have optimum conditions for the expression of the children's abilities.